

Г. Швецова-Водка у своїй праці „Бібліографічні ресурси України: загальна характеристика” розкриває надзвичайно важливі функції бібліографії бібліографії – моделюючу, підсумовуючу, орієнтуючу, прогноуючу та управлінську, й підкреслює, що у вітчизняній системі посібників поточної державної бібліографії відсутній показник, присвячений суто бібліографічним посібникам, і повного охоплення бібліографічної продукції України чи про Україну поки що не досягнуто [8]. Зокрема, в історичній галузі відомості про сучасний потік вторинних документів розпорошено у значному обсязі універсальних і галузевих джерел бібліографічної інформації – поточних та ретроспективних.

Для вивчення інтенсивності випуску бібліографічної продукції з питань вітчизняної історії у роки незалежності, структури, динаміки та закономірностей розвитку цього документопотоку необхідно, перш за все, скласти бібліографію науково-допоміжних посібників історичного спрямування, що вийшли у світ у досліджуваний період. Такий галузевий показник другого ступеня певною мірою теж стане моделлю ДП вторинних документів з історії України.

Нині дані бібліографії другого ступеня ще недостатньо використовуються як засіб управління – для аналізу і оцінки результатів бібліографічної діяльності, її прогнозування та планування [8]. Отже, обґрунтування теоретико-методичних засад створення і розповсюдження вторинних документів історичної тематики теж залишається, на нашу думку, одним із актуальних наукових завдань сьогодення.

Список використаної літератури

1. Історична наука: термінол. і понятійн. довід. – К., 2002. – С.100.
2. Дубровіна Л.А. Методологічні засади історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві: базові принципи

та поняття // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 1. – С. 26.

3. Інформаційне законодавство: Зб. законодав. актів у 6 т. Т. 1. Інформаційне законодавство України / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чижа. – К., 2005. – 416 с.

4. Слободяник М.С. До питання структуризації комунікаційних наук / М.С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 2. – С. 5.

5. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – К., 1995.

6. Гордукалова Г.Ф. Документальний потік в бібліографічній діяльності: історія, теорія, технологія освоєння: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. / Г.Ф. Гордукалова. – СПб., 1992. – С. 6-7, 27-28.

7. Корольов Б. Бібліографія в науковій роботі історика / Б. Корольов // Іст. журн. – 2004. – № 1-2. – С. 69-71.

8. Швецова-Водка Г.М. Бібліографічні ресурси України: заг. характеристика / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2000. – 205 с.

9. Михайлова О.В. Надходження обов'язкового безоплатного примірника видань історичної тематики до Державної історичної бібліотеки України / О.В. Михайлова // Вісн. Книжк. палати. – 2005. – № 5. – С. 26-29.

10. Виноградова О.Б. Державна історична бібліотека України – джерельна база історичної науки / О.Б. Виноградова // Пам'ять століть. – 2006. – № 2. – С. 222.

11. Жарких М.І. Бібліографія Старої України. Зошит 1-10. – К., 1998-2003.

12. Білокінь С.І. Історична бібліографія України / С.І. Білокінь // Енциклопедія історії України. Т.3. Е-Й. – К., 2005. – С. 557-560.

13. Воскобойнікова-Гузєва О. Інформаційний моніторинг документного потоку як складова бібліотечно-інформаційного сервісу / О. Воскобойнікова-Гузєва // Наук. пр. НБУВ. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 118.

14. Брежнева В.В., Минкина В.А. Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые б-ками и службами информации предприятий: Учеб.-практ. пособие / В.В. Брежнева, В.А. Минкина. – СПб.: Профессия, 2004. – С. 44-45.

15. Кулешов С. Документознавство: Історія. Теорет. основ / С. Кулешов; УДНДІАСД, ДАКККіМ. – К., 2000. – С. 85.

БІБЛІОТЕКА ЯК ОДИН ІЗ ЦЕНТРІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВІ КОРИСТУВАЧІВ ІЗ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

БІБЛІОТЕКА В СОЦІАЛЬНОМУ АСПЕКТІ

Стаття висвітлює погляд вітчизняних і зарубіжних бібліотекознавців на забезпечення користувачів з обмеженими можливостями комплексом бібліотечних послуг

У цивілізованих країнах осіб з різними інтелектуальними та фізичними відхиленнями називають «люди з особливими потребами», а не «інваліди» – як досі прийнято у нас.

Не секрет, що в нашому суспільстві по-різному ставляться до людей з обмеженнями у життєдіяльності. Це ставлення варіюється від розуміння, жально, співчуття, бажання допомогти – до неприйняття і байдужості [1, 9-10].

Директор Центральної спеціалізованої бібліотеки для сліпих ім. М. Островського (м. Київ) Ю. Вишняков зазначає, що протягом багатьох років політика суспільства по відношенню до людей з фізичними обмеженнями змінювалася. Пройшло багато часу, перш ніж

було здійснено перехід від ігнорування суспільством проблем інвалідів по зору до інтеграції та рівноправного включення їх у соціальне життя. Ці люди мають право користуватися послугами бібліотек всіх типів. Так, у ряді бібліотек університетів Німеччини, Канади, США створено інформаційні центри для даної категорії читачів. Університети вважають своїм обов'язком надавати студентам потрібні підручники у доступних для їхнього сприймання формах [3; 96].

Толерантне ставлення до всіх соціальних груп населення у багатьох країнах визначається гаслом: “Усі люди рівні”. Громадян із фізичними вадами від наро-

І. Долинська

дження чи набутими протягом життя залучають до активних дій за уподобаннями, можливостями та інтересами, аби вони принесли користь суспільству.

Досвід показує, що сам факт залучення даної категорії людей до світу книги набуває для них виняткового значення, а на бібліотекаря, який працює з такими користувачами, лягає висока моральна і психологічна відповідальність. Дуже важливо не лише принести необхідну книгу, а й підтримати бесіду, виявити не жалість, а розуміння, терпіння [7, 91], адже ці люди позбавлені спілкування з ровесниками, не мають можливості проявити свій творчий потенціал та здібності.

Перші приклади бібліотечного обслуговування осіб з вадами зору знаходимо у звітах Бібліотеки Конгресу США, яка почала регулярно інформувати про цю роботу з 1898 року [10, 151].

Ряд публікацій, що з'явилися протягом 1930-1940-х рр. з питань бібліотечного обслуговування осіб з обмеженими можливостями, пов'язаний із виробництвом, розподілом і використанням книг, що «розмовляють». Були спроби висвітлити не лише досвід роботи бібліотек із особами з вадами зору в тій чи іншій країні, але й показати стан обслуговування таких людей у загальноєвропейському та світовому контексті [10, 153].

У 50-60-х рр. ХХ ст. з'являються цікаві дослідження, присвячені проблемам бібліотечного обслуговування незрячих (Френсіс Р., Сент-Джон), глухих (П. Корі) та інших категорій людей з фізичними обмеженнями [10, 156].

Наприкінці 1960-х років публікації, в яких аналізувалося питання бібліотечного обслуговування цієї категорії користувачів, мали комплексний характер. Зокрема, це стаття М. Льюїс «Бібліотеки для осіб з фізичними вадами» [10, 158].

У 70-90-х роках з ініціативи ІФЛА здійснювався ряд дослідницьких програм, проводилися конференції та наради на міжнародному рівні. У результаті цього в різних країнах світу було отримано цінні матеріали щодо бібліотечного обслуговування людей з особливими потребами.

У СРСР у середині 1950-х років було розроблено нормативні та інструктивно-методичні матеріали, в яких відображено специфіку бібліотечного обслуговування незрячих. Видано посібник А. Вержбицького про методику запису навчальної та наукової «розмовляючої» книги (1983).

Радянськими бібліотекознавцями було здійснено низку розвідок (у вигляді кандидатських дисертацій) з питань бібліотечно-бібліографічного обслуговування сліпих (А. Шапошніков, 1964; С. Ваньшин, 1984; Г. Диянська, 1990; Л. Сучкова, 1990). Вийшло чимало серйозних наукових статей, які висвітлювали актуальні питання роботи бібліотек з особами з вадами зору (Д. Жарков, Л. Задерман, А. Макеєва).

Згодом з'являється монографія А. Шапошнікова «Библиотечное обслуживание инвалидов: история, современность, тенденции» (1992), яка є фундаментальною працею, де висвітлюються особливості бібліотечного обслуговування людей з особливими потребами (дітей і дорослих), його історію та сучасні проблеми. Та-

кож у цій роботі аналізується досвід бібліотек республік колишнього Радянського Союзу та зарубіжних книгозбірень.

До цієї проблеми звертаються й Н. Ашаренкова, Ю. Вишняков, С. Дергачова, Н. Кобзаренко, Г. Кукатова, Є. Шаповалова, В. Ярошук, та ін. Їхні статті друкуються в різних періодичних виданнях, зокрема таких, як: «Бібліотека», «НТБ», «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета», «Библиография», «Библиотечноеведение» тощо, а також у різних збірниках наукових праць та матеріалів міжнародних конференцій. Із року в рік кількість робіт даної тематики вітчизняних та зарубіжних авторів дедалі зростає.

Можна погодитися з думкою, що «без соціальної роботи з окремими категоріями населення суспільна значимість бібліотек знизиться» [1, 8].

Вчені стверджують, що цілісний реабілітаційний вплив справляє лише сукупність всіх видів допомоги, а недостатня реабілітованість зумовлена їхнім розривом чи епізодичністю. З цього твердження можна зробити висновок: постійне забезпечення інформацією є необхідним видом соціальної допомоги, без якої неможлива повноцінна реабілітація людей з особливими потребами [1; 7].

Щоб привернути увагу до проблем рівних можливостей людей з фізичними вадами і їхнього повного залучення до життя суспільства, ООН оголосила 1981 р. – Роком інвалідів, а 1983-1992 рр. – Десятиріччям інвалідів. Також цією міжнародною організацією було розроблено Всесвітню програму дій, основними завданнями якої стало попередження інвалідності, відновлення працездатності, забезпечення рівних можливостей, надання доступу до освіти, культурного і соціального життя особам з фізичними та розумовими вадами.

20 грудня 1993 р. на 48-й сесії Головної Асамблеї ООН було прийнято «Стандартні правила щодо забезпечення рівних можливостей для інвалідів» [6, 17]. Усім країнам – членам ООН рекомендовано всіляко сприяти залученню людей з особливими потребами до світової спільноти за такою програмою:

- Створювати національні координаційні органи, які б займалися питаннями, пов'язаними з інвалідністю.
- Сприяти ліквідації законодавчих обмежень участі у суспільному житті.
- Поширювати в суспільстві об'єктивну інформацію стосовно людей з особливими потребами та інвалідності.
- Сприяти запровадженню комунікаційних систем, якими можуть користуватися люди з фізичними вадами, наприклад, телефонів з текстовими дисплеями, телевізійних програм із субтитрами для глухих тощо.
- Надавати можливість отримати освіту всім дітям з фізичними обмеженнями. При цьому необхідно задовольняти особливі потреби дітей. Один із можливих варіантів – створення освітніх закладів залучення.
- Поліпшувати системи професійної підготовки і працевлаштування людей з фізичними вадами.
- Вживати заходів для попередження травм та інвалідності.

• Створювати реабілітаційні центри, служби допомоги, організації самопомоги. Співпрацювати з країнами і регіонами, де послуги для людей з фізичними вадами розвинені недостатньо.

Суспільство багато втрачає, якщо певна частина людської спільноти не залучена до активного і продуктивного життя. Частково розв'язати цю проблему допомагає освітня система залучення. Діти, які граються й навчаються у групах змішаного складу, стають компетентними, незалежними, працьовитими людьми, завжди готовими допомогти іншим. А інваліди отримують можливість адаптуватися до звичайного життя та, як і всі, працювати на загальну користь.

В останні роки в Україні активізувався рух громадських організацій, батьків за інтегроване навчання дітей з фізичними обмеженнями у середніх і вищих навчальних закладах. Таку можливість їм надано у провідних державних і приватних ВНЗ, які готують фахівців найсучасніших професій.

Проте вибіркові дослідження показали, що в навчальній діяльності студентів з особливими потребами існують труднощі. Викладачі відзначають їхню низьку здатність до самостійної роботи, яка займає сьогодні провідне місце в навчальному процесі вищої школи.

Свій внесок у подолання цих труднощів можуть зробити публічні бібліотеки, починаючи працювати у цьому напрямі з дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку. Для цього в педагогіці розроблено програми різнобічного розвитку дитини. Їхньою метою є розвиток навичок читання, уваги, пам'яті, абстрактного і конкретного мислення [1, 8-9].

“Хто володіє інформацією – володіє світом” – ця істина підтверджується з все більшою повнотою. Людина сьогодні поставлена в такі умови, що навіть на побутовому рівні не може дозволити собі бути лінивою та незацікавленою. Інформація – достовірна, повна і оперативна – хіба що не головна умова успіху в будь-якій діяльності. А для молоді, студентів оволодіння необхідним обсягом знань складає також і основний сенс життя.

Вивчення стану бібліотечно-інформаційного обслуговування людей з фізичними обмеженнями показало, що в наш час для більшості з них накопичений в країні інформаційний потенціал є недосяжним. Одна із причин цього полягає в тому, що бібліотеки орієнтовані в основному на роботу зі здоровими людьми і не враховують потреб та особливостей осіб з функціональними обмеженнями [9, 62]. Діяльність бібліотек з обслуговування таких людей недостатньо скоординована, оскільки ці заклади належать до різних відомств. Спеціалізованим обслуговуванням охоплені лише особи з вадами зору та слуху, але бібліотеки для глухих, що існують за рахунок Товариства глухих, через фінансові труднощі знаходяться на межі закриття [5, 24-25].

Необхідна умова створення та ефективної діяльності системи бібліотечно-інформаційного обслуговування людей з особливими потребами – координація бібліотек різних типів. Вона повинна здійснюватися на всіх рівнях, охоплювати різні напрями бібліотечної роботи, що створює більш широкі можливості для задоволення запитів читачів

Все більшого значення набуває у цьому сенсі міжнародне співробітництво, вивчення та застосування досвіду зарубіжних бібліотек, які накопичили значний

досвід роботи з групами населення, що обмежені в користуванні бібліотеками [5, 26].

Якісний рівень обслуговування таких читачів, що відповідає світовим стандартам, можливий лише за умови створення сучасної матеріально-технічної бази.

Світові стандарти передбачають, що співробітники публічних бібліотек повинні мати спеціальну освіту і бути достатньою мірою компетентними у питаннях формування фондів, індивідуальної роботи з користувачами з фізичними вадами – як дорослими, так і дітьми, тощо. Ці вимоги закладено у Маніфесті ЮНЕСКО про публічні бібліотеки і, ймовірно, повинні враховуватися при розробці сучасних моделей підготовки спеціалістів, складанні нових навчальних планів, підручників, методичних посібників.

Доцільно включити у навчальні плани і програми інститутів культури та бібліотечних технікумів спеціальні курси – “Бібліотечне обслуговування людей з фізичними обмеженнями”, “Бібліотека і милосердя: проблеми бібліотечно-інформаційного обслуговування людей з особливими потребами та осіб похилого віку” тощо, а також організацію навчальної практики в бібліотеках для сліпих, глухих, шкіл-інтернатів для дітей з фізичними вадами, будинків інвалідів [5, 27].

До 1990-х рр. у вищих та середніх бібліотечних навчальних закладах не проводилася підготовка кадрів для роботи з цією категорією користувачів. Першим навчальним закладом, де було введено курс “Бібліотечне обслуговування інвалідів”, став Московський державний університет культури і мистецтв, згодом цю ініціативу перехопили регіони. Передбачалося, що в перспективі всі спеціалісти, які отримають бібліотечний диплом, володітимуть необхідними знаннями та навичками бібліотечно-інформаційного обслуговування осіб з фізичними вадами [4; 57-58].

Слід відзначити, що найкраще розроблено завдання і специфічні методи бібліотечно-інформаційного обслуговування сліпих та значно менше – людей з іншими фізичними вадами.

Реальний доступ осіб з обмеженими можливостями до інформації можливо забезпечити лише шляхом залучення до їхнього обслуговування бібліотек всіх типів і форм власності, використання сукупних бібліотечних ресурсів [5, 25]. Так, Н. Ашаренкова зазначає, що вже є приклади розширення кола спілкування осіб з функціональними обмеженнями, коли їх залучали до участі в конкурсах, вікторинах, концертах, презентаціях книжкових виставок, бібліотечних вечорах, літературних святах, засіданнях клубів за інтересами, які проводилися в публічних бібліотеках [1, 10].

Ознайомлення зі звітами роботи обласних бібліотек і ЦБС показало їхню майже 100-відсоткову активність у проведенні заходів, приурочених до Всесвітнього дня інвалідів.

Незважаючи на актуальність, проблема обслуговування людей з особливими потребами у публічних бібліотеках не отримала ґрунтового висвітлення ні в теоретичній, ні у практичній площині. На сторінках фахових періодичних видань вона розглядалася на рівні прикладів роботи вітчизняних та зарубіжних публічних бібліотек із різними групами людей з функціональними обмеженнями, інформування про деякі нововведення у методиці наданням їм послуг [2; 8].

Разом з тим, Н. Ашаренкова відзначає, що організація дозвілля людей з особливими потребами в публічних бібліотеках не набула систематичного характеру. Значною мірою це зумовлено об'єктивними причинами: непристосовані приміщення, відсутність спеціального обладнання, повільним оновленням фондів тощо [1, 11].

Молодь – майбутнє нашої країни. Від стану її підготовленості до життя залежить, якою буде Українська держава завтра. Із року в рік в Україні відзначається День інвалідів. Але це не свято, а нагадування суспільству про людей з особливими потребами, яким конче потрібна увага, турбота й милосердя. Майже 2,5 млн. громадян нашої країни мають фізичні вади. Чимало з них самотні, малозабезпечені або немічні. Тому завдання держави – створити такі можливості, аби кожна людина змогла реалізуватись як особистість, тобто мала безперешкодний доступ до соціальної сфери, отримувала належну освіту, відновлювала працездатність тощо. А головне вірила, що вона є потрібною в цьому житті.

Незважаючи на певні відмінності в діяльності зарубіжних спеціалізованих бібліотек, можна стверджувати, що вони, безперечно, рухаються в одному напрямі, а саме – створення максимальних умов для читачів з особливими потребами [8, 38].

Про це, зокрема, розповідає В. Ярошук, яка на запрошення Державного департаменту США відвідала цю країну і мала можливість ознайомитися з діяльністю публічних і університетських бібліотек п'яти штатів щодо обслуговування людей із обмеженими фізичними можливостями. Вона вражена тим, що кожна бібліотека пристосована для відвідування такими людьми. Це під'їзд для машини і візка, зручні підходи до читачього місця, до місця за комп'ютером, спеціальні ліфти тощо [11, 10].

Досвід обслуговування таких користувачів бібліотек свідчить про те, що фізичні вади не тільки жодним чином не впливають на зниження інтелекту, а й навпаки дуже часто підвищують його, оскільки сама природа прагне компенсувати вади людського організму.

Отже, у США свобода людини розглядається як сукупність її індивідуальних прав, всі члени суспільства мають рівні можливості. Проблеми людей з особливими потребами, зокрема їхнє право на доступ до інформації, знаходять конкретне розв'язання у бібліотеках

країни, і цей досвід може стати у пригоді вітчизняним фахівцям [11, 12].

Враховуючи досвід зарубіжних країн, є сенс організувати обслуговування людей з обмеженими можливостями не тільки у спеціалізованих бібліотеках, а й у публічних. Участь публічних бібліотек в обслуговуванні цієї категорії користувачів підвищила б статус цих закладів, а найголовніше – полегшила би життя людям, яким необхідна соціальна підтримка та реабілітація [8, 38].

Є сподівання, що бібліотечні працівники нашої держави, незалежно від того, в якій бібліотеці вони працюють, зроблять все можливе, щоб допомогти людям з функціональними обмеженнями в отриманні належної освіти, спеціальності, а також в успішній трудовій діяльності, проведенні дозвілля, соціальній реабілітації та у подальшій їхній інтеграції у суспільстві.

Список використаної літератури

1. Ашаренкова Н. Обслуговування користувачів з особливими потребами в публічних бібліотеках. Послуги, що стають реальністю для України // Бібл. планета. – 2006. – № 1. – С. 7-11.
2. Ашаренкова Н. Обслуговування користувачів з особливими потребами в публічних бібліотеках. Послуги, що стають реальністю для України // Бібл. планета. – 2005. – № 4. – С. 7-11.
3. Вишняков Ю. Особистісний підхід до читача як засіб створення бібліотеки сучасного типу // Імідж сучасної бібліотеки: Зб. ст. / Нац. парлам. б-ка України; [Уклад.: Л.І. Бейліс та ін.; Відп. ред. С.О. Басенко]. – К., 2001. – С. 95-97.
4. Дьянская Г.П. Российский опыт библиотечного обслуживания инвалидов по зрению: состояние и перспективы // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 5. – С. 51-58.
5. Дьянская Г.П. Свободный и комфортный – таким должен быть для всех инвалидов доступ к информации // Библиотека. – 1993. – № 3. – С. 24-27.
6. Дьянская Г.П. Равные права и равные возможности // Библиотека. – 1997. – № 2. – С. 17-20.
7. Кукатова Г. В чем специфика работы с инвалидами // Библиотека. – 1998. – № 11. – С. 91-92.
8. Литвин А. Розвиток спеціалізованих бібліотек для людей з особливими потребами // Бібл. планета. – 2004. – № 2. – С. 36-38.
9. Тунина О. Остров доброты // Библиотека. – 2000. – № 3. – С. 62-63.
10. Шапошников А.Е. Библиотечное обслуживание инвалидов: история, современность, тенденции / [Ред. М.М. Панфилов]; Респ. центр. б-ка для слепых. – М., 1992. – 210 с.
11. Ярошук В. Бібліотечне обслуговування людей з особливими потребами // Бібл. планета. – 2005. – № 3. – С. 10-12.

ОГЛЯД БІБЛІОГРАФІЧНИХ ВИДАНЬ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОУНБ ІМ. І. ФРАНКА (2003-2005 рр.)

СТОРІНКА БІБЛІОГРАФА

БІБЛІОГРАФІЧНА продукція Івано-Франківської ОУНБ ім. І. Франка, що надійшла до Національної парламентської бібліотеки України, привертає увагу жанровим та видовим розмаїттям. Це бібліографічні бюлетені, рекомендаційні списки літератури, рекомендаційні бібліографічні покажчики, бібліографічний каталог. Їхня тематика вирізняється широтою і актуальністю.

У травні 2005 року бібліотека відзначила свій 65-річний ювілей. До цієї дати видано бібліографічний покажчик „Івано-Франківській обласній науко-

вій бібліотеці ім. І. Франка – 65 років” [8], який містить публікації про історію та діяльність книгозбірні з часу заснування по вересень 2005 р. Покажчик складається з 6 розділів, кожен з яких характеризує основні напрями діяльності бібліотеки. Видання становить інтерес, перш за все, для істориків-дослідників, бібліотекарів, краєзнавців, студентів. На допомогу користувачам вміщено алфавітний покажчик авторів і назв.

Т. Заморіна